

Faites vos jeux, de bank wint!

Bart Staes

Dit is een verkorte en bewerkte versie van een hoofdstuk uit het boek 'De onzichtbare hand die ons wurgt. Hoe de poenscheppers van de financiële sector de Amerikaanse droom kaapten en nu de Europese unie gijzelen.' Gratis te downloaden via www.bartstaes.be

Het recent aan het licht gekomen *Libor-schandaal* zette de financiële sector opnieuw in zijn hemd. Jarenlang bepaalden de Britse bank Barclays en enkele tientallen andere systeembanken onderling, als een soort van kartel, de rentetarieven die ze elkaar betaalden bij kortetermijnleningen. Daarmee bevoordeelden ze zichzelf en benadeelden ze andere bedrijven en gewone burgers. Barclays betaalde reeds 130 miljoen euro boete aan het Amerikaanse ministerie van Financiën en heeft een strafrechtelijk onderzoek aan zijn been. Maar in Europa onderzoekt geen enkele instelling, niet de Europese banktoezichthouder EBA, noch ESMA, de Europese toezichthouder op handel in financiële producten. Opnieuw lijken verantwoordelijken bij grote financiële instellingen weg te komen met de enorme schade die ze aan de reële economie en dus samenlevingen berokkenen.

Hoe kan het eigenlijk dat terwijl 'God en klein pierke' na de implosies van de verschillende piramidespelen, over de bankiers van Wall Street en de City heen vielen, zij in Europa anno 2012 nog steeds aan het langste eind trekken? Over de enorm krachtige lobby en beïnvloeding van het beleid.

'De financiële crisis van het afgelopen jaar heeft aangetoond dat de markten geglobaliseerd zijn en dat de politiek die hen moet controleren in een lagere divisie speelt. Natuurlijk vraag je dan om ellende. Geen enkele nationale toezichthouder zag de crisis aankomen. Politiek en economie moeten dichter bij elkaar gebracht worden, willen we verder onheil voorkomen. Concreet betekent het dat de Europese schaalvergroting ervoor moet zorgen dat financiële producten niet degraderen tot toxische producten. Voor melk, wijn, huizen worden kwaliteitsnormen opgelegd. Voor financiële producten niet. Te gek om los te lopen. De markt zonder regels is een jungle. Tegenover markten die in een nanoseconde honderden miljarden van de ene kant van de wereld naar de andere versturen kun je niet optornen met nationaal beleid. Wie dat nog denkt, bezondigt zich aan kwaadaardige naïviteit.'

De persoon die deze wijze woorden sprak, is niet de politieke leider van de Europese GUE-fractie van uiterst links, noch de nieuwe voorzitter van het ACV, maar wel opperliberaal in het Europees Parlement Guy Verhofstadt, in een recent interview met *De Morgen*. Te pas en te onpas praat hij over 'de jungle' die de financiële markten geworden zijn – waar de bonobo's in krietstreppak nog altijd lustig mogen spelen of speculeren met andermans geld, als waren het bananen. Ook in zijn boek *A New Age of Empires* pleit hij voor een 'deugdelijke en derhalve eenvormige financiële en prudentiële controle'. Niet omdat hij verontwaardigd is omdat staten gigantisch moeten besparen en

het Europese sociale beleid steeds meer de allure krijgt van een Amerikaans kerkhof, neen, omdat dat noodzakelijk is voor het goed functioneren van 'een monetaire unie'. De Britse econoom John Kay fileerde in het Britse maandblad *Prospect* feilloos de 'travestie' die 'neoliberale taliban' maken van de vrije markt:

'Markten kunnen alleen opereren als ze ingebed zijn in een bepaalde context. Intellectuele eigendom en contracten zijn sociale constructies. Hebzucht vernietigt zowel de instituties die op dat vlak het voorbeeld geven, als het systeem dat het rechtvaardigt, zoals de gebeurtenissen van 2008 aantoonde. De organisatie die zei 'Laten we niets dan geld creëren' (de beroemde slogan van Bear Stearns) slaagde op langere termijn zelfs daar niet in.'

Never waste a good crisis

Een vrije markt blijft op zich het best werkbaar systeem. Maar dan moet het spel door marktpartijen wel gespeeld worden mét heldere spelregels en transparante informatie. De marktpartijen moeten zij zich wel enigszins verantwoordelijk en correct willen

Een vrije markt blijft op zich het best werkbaar systeem. Maar dan moet het spel door marktpartijen wel gespeeld worden mét heldere spelregels en transparante informatie. En omdat vertrouwen goed is, maar controle beter, moet er écht onafhankelijk toezicht zijn om het falen van die vrije markt zo snel mogelijk te kunnen detecteren en corrigeren.

gedragen. En omdat vertrouwen goed is, maar controle beter, moet er écht onafhankelijk toezicht zijn om het falen van die vrije markt zo snel mogelijk te kunnen detecteren en corrigeren. Ja, ook liberale politici zoals Guy Verhofstadt zullen zich sinds 2008 wel grotendeels achter deze idee scharen. Tenminste, in woord en geschrift, want op het vlak van politieke daadkracht en stemgedrag ziet het er soms heel anders uit.

Een 'pietluttig' Belgisch voorbeeldje: het waren de Vlaamse meerderheidspartijen CD&V en Open VLD die géén onderzoekscommissie mét tanden wilden, om te achterhalen wat fout liep bij Fortis en Dexia.

Die partijen zeiden, zonder zelf in de lach te schieten, dat die onderzoekscommissie het vertrouwen in de banken opnieuw zou schaden. Of was het misschien meer omdat er anders te veel ideologische en politieke rotzooi naar boven zou komen? Dat er wellicht liberale en christendemocratische kopstukken een zekere verantwoordelijkheid niet hadden genomen? 'In zo'n onderzoekscommissie vinden ook vele politieke spelletjes en revanchisme plaats. Het is niet het moment om nu opnieuw onrust bij de spaarders te veroorzaken', zei Servais Verherstraeten van de CD&V destijds. Tja, als politieke verantwoordelijkheid benoemen nu ook al revanchisme is... Niet alleen andere politieke partijen als Groen, ook Jean-Louis Duplat, voormalig voorzitter van de banktoezichthouder CBFA, vonden dat er wél een parlementaire onderzoekscommissie moest komen over Fortis en Dexia. Duplat schreef in *De Standaard* dat 'er voor Dutroux een parlementaire onderzoekscommissie is gekomen. Welnu, voor dit drama is dat ook meer dan ooit noodzakelijk. Ze moet bevolkt worden door sterke personen met vakkennis.'

De bijwijlen schizofrene opstelling van liberalen en christendemocraten – zij bevolkten tot voor kort 25 van de 27 regeringen in Europa en hadden een meerderheid in de Europese Commissie en het Europese Parlement – verklaart deels waarom

we sinds de crisis van 2008 een kans hebben laten schieten om het amorse, anonieme en internationale monster dat de financiële markt is geworden te temmen en te muilkorven. Nochtans waarschuwde Rahm Emanuel, de kabinetschef van president Obama, in 2008: 'Never waste a good crisis.'

Dream on

Een probleem met deze mooi klinkende uitspraak is dat ze onvoldoende onderkent dat de basisoorzaken van de crisis voor een groot deel van politieke snit waren. Zo nam het Amerikaanse Congres in 1999 de *Gramm-Leach-Bliley Act* aan, een wetgeving die het mogelijk maakte dat banken zowel zakenbank als een commerciële nutsbank werden. Die strikte scheiding was tijdens de Grote Depressie van de jaren dertig ingevoerd via de *Glass-Steagall Act*. En zoals Rik Van Cauwelaert in *Knack* terecht opmerkte, maakte president Roosevelt er in de jaren '30 ook een punt van dat de bestuurders van elke bank die via de *Reconstruction Finance Corporation* met belastinggeld overeind werd gehouden, moesten opstappen.

Tegenwoordig stapt af en toe een CEO op, zoals recent Bob Diamond bij Barclays, maar even vaak worden roekeloze bankiers weggepromoveerd naar hogere posten. Zij gebruiken dankbaar de netwerken die ze hebben opgebouwd, waarmee ze ook op het politiek beleid wogen.

De wijziging via de *Gramm-Leach-Bliley Act* van 1999, gebeurde vooral onder druk van Citigroup, dat via overnames de facto een multifunctionele bank én verzekeraar werd. Maar ook de druk die Europa uitoefende tijdens de onderhandelingen in de schoot van Wereldhandelsorganisatie, over de liberalisering van de dienstensector, speelde een rol. De Europese systeembanken konden toen de Amerikaanse markt niet betreden en verloren dus competitiviteit. De VS hebben zich toen geëngageerd om die verplichte scheiding op te heffen.

Toen, in 1999, dreigde de Europese Unie als reactie op het besluit van het Amerikaanse Congres ermee eigen regels te zullen toepassen op Amerikaanse zakenbanken die in Europa actief waren. Er volgde stevig lobbywerk van zakenbanken in Wall Street bij de Amerikaanse overheid, die de Europeanen moest 'bewerken'. *NRC Handelsblad* wees er in oktober 2008 op dat de toenmalige minister van Financiën, Hank Paulson, in 1999 de lobby aanvoerde, als topman van een van die banken, Goldman Sachs: 'In 2004 besloot de beurstoezichthouder SEC (*Securities and Exchange Commission*) bij wijze van compromis tot een vrijwillig programma: banken mochten zichzelf aanmelden om gecontroleerd te worden maar waren dat niet verplicht. EU tevreden, Wall Street ook. Maar wat zegt Christopher Cox, topman van de SEC, hier nu (eind september 2008, na de val van Lehman Brothers) over? 'De afgelopen zes maanden hebben ruimschoots duidelijk gemaakt dat vrijwillig toezicht houden niet werkt.'

President Roosevelt maakte er in de jaren '30 ook een punt van dat de bestuurders elke bank die via de Reconstruction Finance Corporation met belastinggeld overeind werd gehouden, moest opstappen (dixit Rik Van Cauwelaert). Tegenwoordig stapt af en toe een CEO op, maar even vaak worden roekeloze bankiers weggepromoveerd naar hogere posten.

Wat een inzicht. Maar is intussen, drie jaar later, de strikte scheiding tussen zakenbanken en nuts- of consumentenbanken op zijn minst weer ingezet? Zijn banken die *too big to fail* zijn, opgesplitst en kleiner gemaakt, opdat ze hele landen niet meer zouden kunnen meesleuren in hun val? Dream on...

Vloek van de belangengroepen

Daarom toch nog eens de recente woorden van die andere invloedrijke Amerikaanse liberaal, Francis Fukuyama, in herinnering brengen:

‘Deze wereldcrisis is begonnen in Wall Street. Ze werd mee mogelijk doordat de controle op de financiële markten werd afgeschaft – zoals de ideologen van rechts steeds hebben geëist. (...) De Amerikaanse centrale bank en de minister van Financiën zijn in deze crisis daadkrachtig opgetreden. Ze hebben de toestand niet zo erg laten ontsporen als in de jaren dertig, toen meer dan 20 procent van de Amerikanen zonder werk zat. Destijds kon president Franklin D. Roosevelt de grote banken opsplitsen zonder dat iemand durfde te protesteren, omdat de nood zo groot was. Om orde op zaken te stellen in de financiële sector moeten Goldman Sachs, Citigroup of de Bank of America opnieuw opgedeeld worden, denk ik. Ze moeten in kleinere eenheden worden opgesplitst, die in slechte economische tijden dan ook gewoon failliet kunnen gaan. Dan zouden ze niet meer *too big to fail* zijn, wat hen bijna onaantastbaar heeft gemaakt. Jammer genoeg is die moedige stap nu niet gezet. (...)

Obama had aan het begin van deze crisis een unieke kans om de grote banken te nationaliseren en stukje bij beetje weer te verkopen. Maar het beleid van zijn regering was ook toen al grotendeels bepaald door wat de grote banken in Wall Street willen. (...) De grote baas van Goldman Sachs, Lloyd Blankfein, heeft tijdens de crisis tientallen keren overleg gepleegd met minister van Financiën Timothy Geithner. Dat heeft nog steeds grote invloed op de discussies in het Witte Huis. (...) Dat politiek leiderschap zo moeilijk is geworden, ligt niet alleen aan de financiële markten. Alle moderne democratieën hebben één grote zwakte: de belangengroepen, die hun eisen onverbiddeijk weten door te drukken.’

Dat doen ze deels met geld, veel geld. Tijdens de campagne voor de presidentsverkiezingen in 2008 ontving Obama 39 miljoen dollar van de financiële sector, waarvan 1

Dave Levinthal van het Centre for Responsive Politics (CRP) houdt de uitgaven voor lobbywerk nauwkeurig bij en merkte in 2010 op dat, hoewel de economie in duigen ligt, de financiële sector nog nooit zo veel aan gelobby heeft gespendeerd.

miljoen van Goldman Sachs. In 2009 spendeerden acht van de grootste financiële instellingen 30 miljoen dollar aan de beïnvloeding of bijsturing van de al weinig daadkrachtige financiële regelgeving die de regering-Obama nastreefde. In het eerste kwartaal van 2010 hadden grootbanken zoals JP Morgan, Citigroup, Goldman Sachs en Credit Suisse hun lobbybudgetten al verdubbeld tot 1 à 1,5 miljoen dollar tegenover het jaar ervoor. Een leger van 2.600 Wall Streetlobbyisten zwermt rond het Congres om

nieuwe wetgeving af te zwakken. Met succes.

Dave Levinthal van het Centre for Responsive Politics (CRP) houdt de uitgaven voor lobbywerk nauwkeurig bij en merkte in 2010 op dat, hoewel de economie in duigen ligt, de financiële sector nog nooit zo veel aan gelobby heeft gependeed:

‘We stellen vast dat er zaken niet in de wet (*Frank-Dodd Act*) staan die er zonder eensgezind gelobby wél in hadden gestaan. De robuuste bescherming van consumenten bijvoorbeeld is erg verwaterd.’

Ook senator Christopher Dodd, voorzitter van bankencommissie van de Senaat en naamgever van de belangrijkste wetgeving op dit vlak (*Frank-Dodd Act*), ergerde zich aan ‘de weigering van grote (bank)bedrijven om constructief met het Congres mee te werken. Te veel mensen in deze industrie besloten te investeren in een leger lobbyisten, wier enige missie erin bestaat de algemeen gedeelde consensus – dat de financiële hervormingen die wij zo hard proberen te concretiseren nodig zijn – om zeep te helpen.’

We kunnen nu al concluderen dat regulering en hervorming van Wall Street niet op het palmares van de regering-Obama geschreven zal kunnen worden. De *Frank-Dodd Act* was bij de onderhandelingen over de praktische invulling al fors verwaterd. Zeker sinds de Republikeinse overname van het Congres komt er niets meer van terecht. Ook al kregen de Democraten meer Wall Streetgeld – Christopher Dodd persoonlijk zelfs 1,2 miljoen dollar voor zijn verkiezingscampagne – het zijn vooral de Republikeinen en met name de Tea Party-ideologen die zich hevig verweren tegen al te strenge regelgeving voor Wall Street. Hun basisargument is dat de overheid kapitaal niet aan banden mag leggen, noch regels mag opleggen, omdat dat ‘banen zou kosten’ en bovendien... naar socialisme ruikt. Het zou een hilarische gedachtegang zijn, ware het niet dat hij voor een dominante, ideologische wijze van denken staat. Een ideologie die tot nader order de gang van zaken bepaalt, ook in Europa.

Macht corrupteert

De Britse econoom John Kay stelt dat in Europa de politieke corruptie niet zo ver is gevorderd als in de VS, waar de wetgeving is gecorrumpeerd via politieke financiering door private financiers, maar dat in continentaal Europa door doorgedreven corporatisme het belang van bijvoorbeeld Deutsche Bank te gemakkelijk wordt gelijkgeschakeld met het belang van Duitsland. Heel schematisch is de situatie in Europa volgens de Britse econoom als volgt: Frankrijk en Duitsland hebben de structurele problemen van hun grootbanken onder de mat geveegd – er stuift wel alsmäär meer stof onder uit – en het Verenigd Koninkrijk beschermt de City. Daar werken overigens grofweg een miljoen mensen, tegenover een armzalig 4.200 mensen die bij de toezichthouder FSA werken.

Heel schematisch is de situatie in Europa volgens de Britse econoom als volgt: Frankrijk en Duitsland hebben de structurele problemen van hun grootbanken onder de mat geveegd – er stuift wel alsmäär meer stof onder uit – en het Verenigd Koninkrijk beschermt de City.

Het recente *Cash for Cameron-schandaal* bracht in maart 2012 de Britse premier in verlegenheid. Uit undercoverjournalistiek van *The Sunday Times* bleek hoe trots Peter Cruddas, de penningmeester en fondsenwerver van de conservatieve partij, was op

de gemiddeld 5 miljoen euro die hij voor Cameron bijeenharkte. Cruddas vertelde enthousiast tegen als zakenlui vermomde journalisten hoe vermogende zakenlieden zich bij de premier kunnen inkopen. Voor een bescheiden rekening van een kwart miljoen pond kunnen ze een privé-diner met Cameron boeken, alwaar ze onder het genot van een drankje en een hapje hun persoonlijke belangen kunnen bepleiten. En dat heeft succes, verzekerde Cruddas. Zo had Cameron enkele zakenbankiers uit de City tijdens zo'n proletarisch diner in 2011 verzekerd dat hij nooit akkoord zou gaan met een Europese financiële transactieheffing, ook wel speculatiebelasting, die toen door Angela Merkel en Nicolas Sarkozy werd bepleit.

Dat is de kern van het probleem van de financiële lobby, die ook in Europa volop zijn macht probeert te beschermen. Macht corrumpert, en absolute macht corrumpert absoluut. Tegelijk voelen burgers zich in een gemondialiseerde, ontzuilde en onzekere wereld onveilig en kwetsbaar. De gemiddelde politicus begrijpt te weinig dat zijn enige missie erin mag bestaan het grootst gedeelde algemene belang zo goed mogelijk te vrijwaren, met als eerste doel de 'bescherming' van burgers. Maar tegenover de machtige (financiële) lobby lijkt de moderne politicus dan weer kwetsbaar of te koop. Dat voelen vele kiezers aan.

Nederlandse en Belgische kiezers bijvoorbeeld hoeven daarvoor alleen maar te kijken naar wat hun ex-(vice)premiers na de politiek zijn gaan doen: Wim Kok, Jean-Luc Dehaene, Jan Peter Balkenende en Wouter Bos, ze gingen allen voor grote instellingen werken die direct of indirect actief zijn in de financiële dienstverlening. Net als de voormalige Ierse eurocommissaris voor Interne Markt en dus ook financiële markten Charlie McCreevy, die onder meer voor een internationaal financieel concern werkt. Of kijk naar de laatste verkiezingen voor het Britse Lagerhuis: één op de tien nieuwe verkozenen, vooral voor de Britse conservatieven, waren bankiers uit de City, bleek uit onderzoek van het Britse Madano Partnership.

Het *Bureau of Investigative Journalism (BIJ)*, een non-profit-nieuwsorganisatie onthulde begin juli dat de Britse bankensector in 2011 een lieve 117 miljoen euro aan lobbywerk uitgaf, inclusief directe donaties aan de drie grote politieke partijen. Het BIJ meldde dat er in het Verenigd Koninkrijk 129 organisaties met honderden medewerkers actief voor financiële bedrijven lobbyen en dat ruim honderd leden van het Britse Hogerhuis warme relaties met de financiële sector onderhouden. Volgens het BIJ-onderzoek leverden al die inspanningen ook wat op in de vorm van bijvoorbeeld enkele voor de sector gunstige beleidswijzigingen: het verlagen van de bedrijfsbelasting, het blokkeren van strengere Europese regels voor de handel in grondstoffen, en het einde van de regeeringsplannen voor een nieuwe financiële waakhond.

Omdat het zo tekenend is voor de tijdgeest en 'mentale kaders' als cruciaal onderdeel van het probleem, ook een citaat uit de Nederlandse krant *De Pers* van woensdag 12 mei 2010, vlak na de Britse verkiezingen waarin Labour van de kaart werd geveegd en Cameron kon beginnen aan het beschermen van 'zijn' City:

'De ex-bankiers vonden vooral onderdak bij de conservatieven. Dat ze zich vooral thuis voelen bij de Tory's is natuurlijk niet zo vreemd. Het Labourbeleid van de afgelopen jaren is desastreus geweest voor de Britse economie. Zo kende het land de grootste uittocht van toptalent van alle landen in

de geïndustrialiseerde wereld. De City blijft de belangrijkste economische pijler van het land, maar heeft ook ernstig te lijden gehad onder de bankencrisis, de vlucht van *hedgefunds* en bankiers door de fameuze bonustaks en andere belastingen. Bovendien staat de Britse financiële sector aan de vooravond van een aantal belangrijke hervormingen. Geen wonder dus dat de voormalige bankiers iets in de melk te brokkelen willen hebben. En ervoor willen zorgen dat de sector niet nog verder om zeep geholpen wordt.'

Auteur van dit meelijwekkend proza (arme bankiers!) Tjeerd Wiersma, die zich vermoedelijk goed thuis voelt op de Amsterdamse Zuidas, meldt nog dat onder anderen Oliver Letwin (ex-Rothschild), Harriet Baldwin (ex-JPMorgan), Sam Gyimah (ex-Goldman Sachs), Jo Johnson (ex-Deutsche Bank en broer van de Londense burgemeester) zich nieuwe 'volksvertegenwoordigers' mochten noemen. Toen miljoenen werkloze Britten dat daags na de verkiezingen in hun ochtendkrant lazen, begonnen ze waarschijnlijk opgelucht en vol goede moed aan een nieuwe werkloze dag: '*Good Lord, the City is being saved!*'

Geoorloofd speculeren op faillissement land

Een recent voorbeeld uit het Europees Parlement, waar sommige politici in de economische en monetaire commissie (Econ) proberen de regulering van de financiële jungle handen en voeten te geven, is het volgende. Het Franse groene parlementslid Pascal Canfin (intussen minister geworden) boekte op 18 oktober 2011 een belangrijk resultaat door via onderhandelingen tussen het Europees Parlement en de Europese Raad van Ministers (in aanwezigheid van de Europese Commissie) overeenstemming te bereiken over een belangrijke regulering. Concreet ging het om een Europees verbod op speculatie op het faillissement van landen door het verhandelen van *naked credit default swaps* op staatsobligaties. Ook *naked* short selling van staatsobligaties wordt aan banden gelegd. Volgens de nieuwe regels waarover overeenstemming werd bereikt, zal het onmogelijk worden voor bijvoorbeeld een hefboomfonds (*hedgefund*) om *credit default swaps* te kopen zonder de staatsobligaties zelf in bezit te hebben. Het cynische handelen van speculanten – ook wel aangeduid als 'de markten' – wordt daardoor iets beter aan banden gelegd. In de jaren dertig was een van de belangrijkste crisismaatregelen het verbod op side betting, speculatie op toekomstige gebeurtenissen op de beurs. Dat is waar het akkoord uit oktober 2011 ook over gaat.

Om het cruciale belang van dit soort van Europese regelgeving met een actueel voorbeeld te duiden: het had de problemen van Dexia van 2011 mogelijk wat kunnen verzachten. De portefeuille van Dexia leunde immers veel te zwaar op staatsobligaties, precies het soort waardepapieren waarop de financiële markten zwaar speculeerden en speculeren via met name *naked credit default swaps*. Toen Dexia in 2008 een herstructureringsplan voorlegde aan de Europese Commissie wees Eurocommissaris Neelie Kroes al op het feit dat Dexia de forse obligatieportefeuille van ruim 120 miljard euro snel moest afbouwen, afstoten of onderbrengen bij een 'bad bank'. Door een opeenvolging van ratingverlagingen raakte het eigen vermogen van Dexia te snel opgesoupeerd en vormde de te grote obligatieportefeuille hoe langer hoe meer een molensteen rond de nek. Door veranderende rentetarieven moest Dexia onderpand geven en werd het nog moeilijker om de bank te herfinancieren. Het leidde tot het verdwijnen van Dexia.

In plaats van tijdig naar de Europese eisen te luisteren, zette de Dexiatop integendeel (zoals *De Standaard* op 12 oktober 2011 berichtte) een stevige politieke lobby op om de Europese Commissie op afstand te houden. Dexia was zélf de bad bank geworden.

Triomf van een falende ideologie

De Europese overeenkomst om de handel in *naked credit default swaps* aan banden te leggen is dus een belangrijke eerste stap om de speculatie op staatsschulden te verminderen, een activiteit die landen van de eurozone heel zwaar in de problemen heeft gebracht.

De afgesproken regels zullen het nieuw opgerichte Europese toezichtorgaan voor de financiële markten (*European Securities Market Authority, ESMA*) ook de bevoegdheden geven om in te grijpen en regels op te leggen aan de nationale toezichtorganen, die de financiële markten moeten controleren. De groene fractie in het EP had liever gezien dat de ESMA directe bevoegdheid kreeg om in te grijpen, maar dat werd helaas door (overwegend rechts geregeerde) lidstaten geweigerd, uit angst voor een verlies van soevereiniteit. Dat die soevereiniteit betekent – zoals we zagen in Griekenland, Italië en Portugal – dat politieke leiders het veld moeten ruimen op dictaat van de financiële markten, deert de rechts-liberale regeringen blijkbaar minder.

De nieuwe regelgeving zal naar verwachting over een klein jaar van kracht worden. Het resultaat toont ook aan dat Europa wel degelijk politiek kán optreden. Dat je onver-

Dat je onverantwoord speculeren – dat gevolgen heeft voor het huishoudboekje van landen en de burgers van die landen – aan banden legt, is niet alleen gezond verstand, het is ook wat miljoenen Europeanen verwachten van de politiek. En wat doen Verhofstadt en velen van zijn liberale parlementsleden van de ALDE-fractie als het akkoord ter stemming voorligt in de plenaire vergadering van het Europees Parlement? Ze onthouden zich of stemmen tegen.

antwoord speculeren – dat gevolgen heeft voor het huishoudboekje van landen en de burgers van die landen – aan banden legt, is niet alleen gezond verstand, het is ook wat miljoenen Europeanen verwachten van de politiek. En wat doen Verhofstadt en velen van zijn liberale parlementsleden van de ALDE-fractie als het akkoord ter stemming voorligt in de plenaire vergadering van het Europees Parlement? Ze onthouden zich of stemmen tegen. Een duidelijk gebrek aan coherentie.

Mogelijk wijst dit soort stemgedrag erop dat ze niet openlijk willen toegeven dat de crisis van 2008 wel degelijk ook een neoliberal politiek probleem was. Zij waren immers de vaandeldragers van de ongebreidelde liberalisering, privatiseringen en dereguleringen van de laatste decennia. De libera-

len staan niet te trappelen om hun wereldbeeld bij te stellen, de mooie en bevlogen beschouwingen van Verhofstadt ten spijt. De ALDE-voorzitter schreef het trouwens zelf toen hij het had over de concurrentie met opkomende economieën:

‘Dit alles zal het voor de westerse economieën noodzakelijk maken om ook op economisch terrein drastische veranderingen door te voeren, maar niet door de trom van de regulering te roeren (hoe onmisbaar dit ook moge zijn op het vlak van de financiële markten). Integendeel. Meer regulering op het vlak van

het financiële zal paradoxaal genoeg gepaard moeten gaan met meer liberalisering van algemeen economisch beleid.’

Het is vergelijkbaar met Nicolas Sarkozy, die op 25 september 2008, tien dagen na de ineenstorting van Lehman Brothers, verklaarde dat hij het kapitalisme eigenhandig wilde hervormen: ‘Alles managen via zelfregulering, dat is voorbij. Laissez faire, dat is voorbij. De markten die altijd gelijk hebben, dat is voorbij!’ Leg dat naast de woorden van ECB-voorzitter Jean-Claude Trichet uit april 2010: ‘De markt heeft altijd gelijk. En dat moet altijd volledig worden gerespecteerd.’

De Duitse wetenschapper Steffen Lehndorf schreef in een in 2012 verschenen publicatie van de European Trade Union Institute (ETUI), dat ‘de vreemde combinatie van anti-neoliberale retoriek aan de ene kant, en de koppigheid van degenen met macht in tijden van chaos en desoriëntatie aan de andere kant, leidde tot de vreemde schijndood van het neoliberalisme.’ Econoom Paul Krugman (2010) wijdde in *The New York Times* een column aan de ‘vreemde triomf van een falend gedachtegoed’. En daarmee bedoelde hij uiteraard niet het socialisme.

Hoewel iedereen van rechts tot links na 2008 erkende en nog steeds erkent dat de financiële sector te veel instabiliteit en risico's met zich brengt, en daarom gereguleerd moet worden, is net de ‘schijndood van het neoliberalisme’ een van de redenen waarom die regulering absoluut onvoldoende van de grond is gekomen gedurende de laatste drie jaar. Men is wel voor regulering, ‘maar je moet toch ook niet overdrijven’.

Hoewel iedereen van rechts tot links na 2008 erkende en nog steeds erkent dat de financiële sector te veel instabiliteit en risico's met zich brengt, en daarom gereguleerd moet worden, is net de ‘schijndood van het neoliberalisme’ een van de redenen waarom die regulering absoluut onvoldoende van de grond is gekomen gedurende de laatste drie jaar. Men is wel voor regulering, ‘maar je moet toch ook niet overdrijven’.

Gelobby in het Europees Parlement

Sommige politici zijn nog altijd gevoeliger voor directe chantage of beïnvloeding vanuit de financiële sector. In het voorjaar 2011 leidde dat zelfs tot een kleine schokgolf in het Europees Parlement toen bleek dat zeker drie parlementsleden – Sloveense, Roemeense en Oostenrijkse ex-ministers – bereid waren geld aan te nemen voor het indienen van amendementen voor nieuwe financiële regelgeving. De Oostenrijkse christendemocraat Ernst Strasser en de Sloveense socialist Zoran Thaler namen ondertussen ontslag. De Roemeen Adrian Severin werd uit de socialistische fractie gebonjourd. Terecht, maar het EP blijft wel met de gebakken peren zitten. De zaak was een ramp voor het imago van de enige echt democratische van de drie Europese instellingen die de gang van zaken bepalen in de EU.

Los van het feit dat de aanwezigheid van de potentieel gecorrumpeerde politici slecht was voor het imago van het Europees Parlement versterkt de zaak ook het klassieke beeld van politici als poenscheppers. Het wangedrag van een minderheid drukt de realiteit weg van een meerderheid van de Europarlementsleden die keihard werken en hun job wél serieus nemen.

Het EP werd door het Verdrag van Lissabon een parlement met macht. Maar die macht laat zich dus ook corrumperen. Daarom is het cruciaal dat de media het EP meer van nabij, nauwgezet en kritisch volgen. Samen met de ngo *Friends of the Earth* stuurde ik daarom een brief naar federaal procureur Johan Delmulle, met het verzoek om het onderzoek omtrent deze corruptiezaak samen met de Europese antifraudedienst OLAF op een ernstige manier te voeren.

Het corruptie-incident leidde intussen tot een nieuwe gedragscode – hoewel wetgeving om overtredingen te straffen nog ontbreekt – en een strenger register voor lobbyisten, maar het financiële gelobby gaat onverminderd door. Het is zo erg dat Burkhard Balz, een Duits CDU-parlements lid en voormalig bankier en lobbyist voor de Commerzbank, ‘het helemaal gehad heeft’ met het agressieve gelobby van financiële instellingen, dat bijna doordrong tot in zijn privéleven.

Myriam Vander Stichele, een Vlaamse senior onderzoekster van de financiële sector bij de in Amsterdam gevestigde Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (Somo):

‘Er zijn ook in 2011 vele voorbeelden geweest waarbij Europarlementsleden exact dezelfde amendementen indienden, bijvoorbeeld bij de zogenaamde EMIR-wetgeving (European Market Infrastructure Regulation) om de enorme derivatenhandel te reguleren, en misschien zelfs zonder het goed te beseffen de letterlijke teksten van de lobbyisten als amendement ter stemming voorlegden. Lobbyisten van financiële instellingen proberen vaak goede relaties op te bouwen met bijvoorbeeld de medewerkers van die parlementsleden. Er zijn ook parlementsleden, zoals mevrouw Kay Swinburne, die openlijk en schaamteloos pleiten voor méér gelobby van de financiële sector. Het grote probleem is dat onafhankelijke vertegenwoordigers van consumenten, ngo’s en academici amper vertegenwoordigd zijn in deze beleidsbeïnvloeding. Daar zit te weinig geld, mankracht en kennis. We doen wat we kunnen, maar het is vechten tegen een overmacht.’

Titanic-moment

De ngo Spin Watch publiceerde een rapport over de lobby van Goldman Sachs, de zakenbank die zich in de aanloop naar EMIR in 2010 verzette tegen de regulering van de derivatenhandel, een activiteit waarin ze uitblonk en rijk mee werd. Derivaten zijn contracten tussen twee partijen met afspraken over de levering van goederen, valuta’s of aandelen op een afgesproken tijdstip of tegen afgesproken voorwaarden. Ze kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden door bedrijven of pensioenfondsen om zich in te dekken tegen risico’s van schommelingen in prijzen, rentes of wisselkoersen. Derivaten worden echter veel vaker gebruikt om te speculeren. Door een gebrek aan toezicht namen partijen daarbij vaak onverantwoorde risico’s: zij maakten financiële beloftes die bij tegenvallers niet waargemaakt konden worden.

De onderhandelingen over het wetgevende proces, in dit geval Emir, duurde lang en werd begeleid door een hevige lobby. Europarlementsleden en ambtenaren van de Europese Commissie werden bedolven onder allerhande ‘culinaire attenties’ en

gevoelige informatie en slimme amendementen van Goldman-hurlingen of eigen slimme en knappe *Goldman boys and girls*. Maar op 29 maart 2012 steunde het Europees Parlement dan toch meer toezicht op de handel in financiële derivaten. De uitkomst van de scherpe onderhandelingen tussen ministers van financiën en het Europees Parlement over Emir, om het toezicht aan te scherpen vormde een stap vooruit, maar is echt onvoldoende. De lobby heeft deels wel en deels niet gewerkt.

Het is belangrijk dat deze complexe en schimmige financiële producten aan strenge regels gebonden zijn. Want met de zogenaamde *over-the-counterderivaten* zijn triljoenen euro gemoeid. *Over the counter* betekent de gigantische handel in financiële producten tussen financiële instellingen onderling – dus niet via de beurs – en daar was tot nog toe volstrekt geen toezicht op. Zoals is gebleken sinds 2008 kan die enorme vrijhandel tussen financiële instellingen de economie volledig ontwrichten.

De wetgeving die Europarlementariërs in meerderheid goedkeurden, verplicht handelaren om de meeste derivatencontracten voortaan gestandaardiseerd en via centrale partijen te sluiten. Die centrale partijen (*CCP's of 'central clearing party'*) komen onder toezicht te staan en contracten moeten verplicht gerapporteerd worden zodat risico's meer zichtbaar worden voor de toezichthouders. De Europese groene fractie pleitte ervoor dat de vorig jaar opgerichte Europese toezichthouder voor de financiële markten (ESMA) het toezicht op deze centrale partijen op zich zou nemen. Daar gingen de ministers van financiën helaas niet mee akkoord, vooral onder druk van Groot-Brittannië.

De CCP's krijgen dus een cruciale rol en die worden strikt nationaal gecontroleerd. Op aandringen van Groot-Brittannië is bepaald dat bij een falen van zo'n CCP de Europese toezichthouders alleen bij unanimititeit een besluit van toezichthouder van een land kunnen terugfluiten. Het beheersen van de risico's blijft een nationale aangelegenheid, terwijl de werkelijke risico's van de financiële markten grensoverschrijdend zijn. De goedgekeurde Emir-wetgeving negeerde daarmee de aanbevelingen van het *European Systemic Risk Committee (ESRB)*, dat het systemische risico van de OTC-handel meer Europees toezicht behoeft.

Risico concentreert zich bij centrale partijen. Vanwege de gigantische bedragen die heen en weer schuiven, heeft het per definitie een grensoverschrijdend effect wanneer het bij die partijen mis gaat. Het toezicht moet daarom Europees gebeuren. Juist voor deze taken is de Europese toezichthouder in het leven geroepen. Helaas hebben de nationale regeringen onder leiding van Groot-Brittannië hun oren naar de financiële lobby laten hangen en het toezicht afgezwakt tot nationale bevoegdheid, met een bijrol voor ESMA.

NRC-correspondent Caroline De Gruyter beschreef in een reportage hoe Europarlementsleden, lobbyisten, diplomaten en ambtenaren unisono bevestigden dat de financiële crisis een 'Titanic-moment' was voor de financiële sector. En er kwam een helse lobby op gang. De Gruyter citeert onder anderen het Franse conservatieve Europarlementslid Jean-Paul Gauzès, die openlijk vermeldt dat 'enkele details' in zijn rapport over hedgefondsen en derivatenhandel – de latere aangenomen wettekst over derivaten – op aangeven van Goldman Sachs zijn aangepast. Gauzès verdedigde zich door te stellen dat er altijd duizenden amendementen worden ingediend, die vaak voor lobbyisten worden geschreven: 'Zo werkt de democratie. Dit gebeurt in nationale parlementen ook.'

Feit is dat de derivatenhandel en de hedgefondsen die voorheen ongereguleerd waren dat nu wel zijn. Zo effectief is de lobby nu ook weer niet.' En verderop zegt Gauzès, die maar liefst 195 lobbyisten ontving voor zijn rapport: 'Wij zijn leken, met anderhalve man en een paardenkop aan assistentie. We hebben hun informatie nodig.' Gauzès is tenminste open en eerlijk, maar het feit dat er geen tegenmacht bestaat van bijvoorbeeld consumenten tegenover de almacht van de big finance is zeer ongezond. Zo werkt de democratie dus níét. Het was reden genoeg voor het Franse groene parlementslid Pascal Canfin om met enkele collegae de tegenmacht dan maar zelf te creëren en de ngo-lobbygroep Finance Watch op te richten. Die organisatie doet zelf onderzoek, om met informatie en dossiers tegenwicht en tegenargumenten te bieden en ook te lobbyen.

(N)eurotoezicht

Verhofstadt en vele andere pro-Europese politici roffelen tevreden op hun vergadertafels omdat er intussen wel drie nieuwe Europese toezichthouders voor de financiële markten zijn opgericht. Maar Verhofstadt & co zijn op hun beurt 'kwaadaardig naïef' als ze denken dat met de oprichting van die nieuwe Europese toezichthouders het toezichtprobleem is opgelost. Zoals econoom John Kay schreef, hadden vele toezichthouders wel degelijk macht om op te treden tegen fraudeurs, overnames van de ene bank door de andere of het gebruik van allerlei semilegale maar gevaarlijke constructies door banken, ook vóór 2008:

'Het punt is dat de toezichthouders politieke autoriteit of ondersteuning ontbeerden, net als technische expertise. En dat is nog altijd zo.'

De vraag is wie in die toezichtorganen zit en of ze werkelijk gemotiveerd zijn om boswachter te zijn in een nachtelijke jungle vol financiële stropers. Kay stelt dat vele van de (Britse) toezichthoudende instituten onder directe en indirecte invloed van financiële instellingen staan:

'En deze mensen kijken naar die industrie zoals iedereen uit de industrie er zelf naar kijkt, omdat ze eenvoudigweg geen ander perspectief hebben. Als gevolg hiervan wordt het doel van financiële stabiliteit verward met dat van stabiliteit voor de (financiële) industrie. Aangezien de meeste grote problemen voortkomen uit de structuur van die industrie, is het nastreven van 'industriestabiliteit' een bijna absolute garantie voor verdere en potentieel gevaarlijkere crises.'

Het is dus niet omdat je een Europees logo op een instituut zet, dat het dan plotseling onafhankelijk werkt. Recente ervaringen met enkele (op zijn minst intellectueel) 'gecorrumpeerde' Europese agentschappen (zoals EFSA en EMA) tonen aan dat er vaak een enorme beïnvloeding is door de lobby van betrokken bedrijven.

En als een sector de kunst van het succesvol lobbyen tot grote hoogte heeft gestuwd, dan is het wel de financiële sector. John Kay:

'Het subtiele maar belangrijke onderscheid tussen beleid dat een vrijemarkt-economie ondersteunt en beleid dat de belangen van grote bedrijven dient,

werd niet goed begrepen door beleidsmakers, noch van rechts noch van links. Vrijemarktbeleid kon worden geïnterpreteerd als het promoten van het boodschappenlijstje van zakelijke lobbyisten. En geen lobbygroep was beter gefinancierd dan die van de financiële industrie.'

Door de relatief technische en complexe financiële producten en netwerken voelen vele politici zich wat geïntimideerd. De complexiteit is een cruciaal aspect, stelt Myriam Vander Stichele, want het wordt door de financiële sector uitgebuit om zich te beschermen tegen te veel transparantie, regelgevers, publiek debat en toezicht.

Kay stelt dat de meeste zakenbanken gemanaged worden door veel beter betaalde, gewiekste handelaars en de slimste managers van de beste businessscholen, en niet langer door de traditionele, van nature iets meer voorzichtige bankiers:

'Beleidsmakers herkenden de intelligentie van zakenbankiers, overschatten hun economisch belang, en hadden verstand van wat die zakenbankiers nu precies deden, behalve dan dat het moeilijk te begrijpen was. (...) Er is een element van angst, bijna van intimidatie, van de politiek door de wereld van finance. Het mondiale leiderschap van de City in Londen wordt beschouwd als een belangrijke waarde, zijn activiteiten als complex, en alleen maar de suggestie dat een actie mogelijk de belangen van de City zou beschadigen, is een krachtige tegenkanting tegen elk voorstel. Weinig politici of ambtenaren hebben de kennis of de neiging om dit soort suggesties aan te vechten.'

Volgens Kay ziet het er niet goed uit: 'Financiële instituties in het algemeen en zakenbanken in het bijzonder zijn de meest machtige lobbyorganisaties in het Westen geworden. Simon Johnson, academicus en voormalig chef economie van het IMF, maakte de analogie tussen Wall Street en de Russische oligarchen – of middeleeuwse baronnen – die opereerden op een zichzelf versterkende wijze, waarbij politieke macht de economische macht versterkt en vice versa. Het is volgens hem een cyclus die alleen doorbroken zal worden door revolutie of externe interventie.'

Bio

Bart Staes zetelt voor Groen in het Europees parlement. Hij is er onder meer lid en eerste ondervoorzitter van de Commissie Begrotingscontrole en plaatsvervangend lid van de Commissie Milieubeheer, Volksgezondheid en de Commissie Ontwikkelingssamenwerking. Hij is auteur van verschillende boeken over landbouw en voedsel, ggo's en Europa.